

ARKADIUSZ BEREZA

 <http://orcid.org/0000-0002-3964-9179>
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Ścieżki kariery prawniczej sędziów okręgowych w Zamościu w niepodległym Państwie Polskim (do 31 grudnia 1928 r.)

W październiku 1918 r. w obliczu klęski militarnej państw centralnych na frontach I wojny światowej i rozpadu monarchii austro-węgierskiej, na ziemiach polskich pod okupacją austriacką nastąpił bardzo duży spadek dyscypliny w placówkach wojskowych. Dotyczyło to także dużego garnizonu w Zamościu, w którym już wiosną 1918 r. dochodziło do prób buntu, gdy pojawiały się pogłoski o planach wysłania na front stacjonujących w mieście oddziałów wojskowych. W 1918 r. dezercje były częstym zjawiskiem, lecz jesienią problem ten dotyczył już całych jednostek, których żołnierze, niekiedy bez broni, powracali do swoich rodzinnych stron. Sprzyjał temu stopniowy rozpad aparatu władz okupacyjnych i zniesienie wojskowej ochrony dawnej granicy austriacko-rosyjskiej. W obliczu takiej sytuacji i towarzyszącego jej chaosu generał Tadeusz Rozwadowski, szef sztabu Polskiej Siły Zbrojnej, zobowiązał do przejmowania w każdej miejscowości dowództwa przez najstarszego rangą oficera-Polaka i zaprzysięgania stacjonujących w niej polskich oddziałów na wierność Radzie Regencyjnej w Warszawie¹.

W dniu 1 listopada 1918 r. władzę w Zamościu zaczęły przejmować oddziały polskie z miejscowego garnizonu wojskowego, wsparte przez członków Polskiej Organizacji Wojskowej. Na skutek tych wydarzeń miasto opuścił komendant

---

¹ P. Wróbel: *Listopadowe dni — 1918. Kalendarium narodzin II Rzeczypospolitej*. Warszawa 2018, s. 21—22, 26; R. Maleszyk: *Organizacja austriackich władz wojskowych na Zamojszczyźnie w latach 1915—1918*. „Archiwariusz Zamojski” 2014, s. 48—49, 53—54.

C. i K. Komendy Powiatowej płk Julian Fischer von Drauenegg. Następnego dnia w kolegiacie zamojskiej, oddziały polskie złożyły przysięgę na wierność Polsce. Władzę cywilną w powiecie zamojskim początkowo objął starosta mianowany przez Radę Regencyjną, a od 11 listopada rozpoczął urzędowanie komisarz Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej².

Jednocześnie władzę wojskową, a następnie cywilną Rady Regencyjnej w Warszawie przejął Józef Piłsudski, który depeszą z 16 listopada 1918 r. notyfikował „rządom i narodom wojującym i neutralnym istnienie Państwa Polskiego Niepodległego”. W dniu 22 listopada 1918 r. jako Tymczasowy Naczelnik Państwa wydał dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej. Na jego podstawie, od dnia 29 listopada 1918 r. (data ukazania się „Dziennika Praw”) wszystkie dotychczasowe sądy królewsko-polskie działające na obszarach uznających zwierzchnictwo władz polskich formalnie zaczęły orzekać „w imieniu Republiki Polskiej”³.

W Zamościu działały wtedy dwa sądy pokoju, zaś w całym okręgu zamojskim (obejmującym powiaty: zamojski, biłgorajski, hrubieszowski i tomaszowski) — 19 sądów pokoju. Ich siedziby i okręgi utrzymano na podstawie dekretu Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie dyzlokacji sądów⁴. Liczba sądów pokoju z czasem malała, zaś granice ich okręgów ulegały zmianom w związku z potrzebami wymiaru sprawiedliwości. Proces ten uległ przyspieszeniu w 1928 r., w ramach przygotowań do reformy sądowej. Wtedy też utworzono jeden sąd pokoju w Zamościu⁵.

Sądem odwoławczym od orzeczeń sądów pokoju był utworzony z dniem 1 czerwca 1918 r. Sąd Okręgowy w Zamościu. Był on także sądem I instancji w poważniejszych sprawach cywilnych i karnych z obszaru okręgu zamojskiego, zaś środki zaskarżenia od jego orzeczeń w tych sprawach rozpoznawał Sąd Apelacyjny w Lublinie⁶.

Początkowo Sąd Okręgowy w Zamościu był podzielony na dwa wydziały: cywilny i karny. W sprawach cywilnych orzekał w składzie zawodowym 3 sędziów, zaś w sprawach karnych w składzie mieszanym — sędzia, jako prze-

² K. Radziejewski: *Pożegnanie pułkownika Fiszera z Zamościem*. „Archiwariusz Zamojski” 2007, s. 89—90; P. Wróbel: *Listopadowe dni...*, s. 35; „Kronika Powiatu Zamojskiego” 1918, nr 23—24, s. 47.

³ Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej z 22 listopada 1918 r. („Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 17, poz. 41).

⁴ Art. 1 dekretu z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie dyzlokacji sądów („Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919, nr 14, poz. 170).

⁵ Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 5 czerwca 1928 r. (Dz.U. 1928, nr 63, poz. 579 i 580) i 31 sierpnia 1928 r. (Dz.U. 1928, nr 82, poz. 727).

⁶ „Dziennik Praw” 1918, nr 5, poz. 11; „Monitor Polski” 1918, nr 47, s. 1; art. 3 Przepisów wykonawczych do Reskryptu Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w przedmiocie utworzenia Królewsko-Polskiego Sądu Okręgowego w Zamościu („Dziennik Praw” 1918, nr 5, poz. 12); A. Bereza: *Sądownictwo zamojskie — od czasów Ordynacji po współczesność*. Zamość 2005, s. 41.

wodniczący i 2 ławników⁷. Zmiana nastąpiła od 7 maja 1921 r., kiedy usunięto ławników z obsady sądu okręgowego i zaczął on orzekać w sprawach karnych w składzie zawodowym 3 sędziów. Do uzupełnienia tak orzekającego kompletu mógł być na podstawie decyzji prezesa sądu powołany sędzia śledczy (o ile nie prowadził w tej sprawie śledztwa) lub sędzia pokoju⁸.

W skład Sądu Okręgowego w Zamościu początkowo wchodził prezes i 4 sędziów okręgowych, spośród których jeden pełnił funkcję wiceprezesa. Ponadto przewidziano etaty 4 sędziów śledczych, do których zadań należało prowadzenie śledztw wstępnych oraz prokuratora i 3 podprokuratorów⁹.

Funkcję prezesa w tym okresie sprawował dr Romuald Daniel Jaśkiewicz. Urodził się 8 lutego 1857 r. w Budach w guberni radomskiej. Po ukończeniu Wydziału Prawa na Uniwersytecie Warszawskim rozpoczął aplikację adwokacką w Lublinie, skąd przeniósł się na początku lat osiemdziesiątych do Zamościa. Od 28 czerwca 1883 r. był adwokatem przysięgłym. Długo i nieprzerwanie prowadzona praktyka adwokacka uczyniła z niego osobę znaną w Zamościu. Jego dom był miejscem spotkań przedstawicieli polskiej inteligencji, a także działaczy Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego, z którym był politycznie związany. W 1905 r. wspierał miejscową młodzież szkolną w walce o wprowadzenie nauczania w języku polskim. W czasie wojny, we wrześniu 1915 r., po opuszczeniu miasta przez władze rosyjskie, został obywatelskim sędzią pokoju, następnie sędzią pokoju w systemie austriackiego sądownictwa okupacyjnego, a od 1 września 1917 r. królewsko-polskim sędzią pokoju. Aktywnie uczestniczył w życiu społecznym Zamościa i okolicy, często inicjując powstanie różnych stowarzyszeń mających na celu wspieranie kultury polskiej oraz poprawę położenia miejscowej ludności i utrzymania jej wewnętrznej więzi. Był między innymi współzałożycielem i wiceprezesem Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego, prezesem Koła Polskiej Macierzy Szkolnej, Resursy, Komitetu Powszechnych Wykładów Uniwersytetu i Politechniki Lwowskiej oraz Komitetu Ratunkowego Miasta Zamościa, a także członkiem wydziału wykonawczego okręgowej Rady Szkolnej i prezesem sekcji organizacyjnej Powiatowego Koła Straży Kresowej. Zasiadał również w Radzie Miasta Zamościa, na forum której wspierał inicjatywę utworzenia królewsko-polskiego Sądu Okręgowego w Zamościu. W dniu 11 maja 1918 r. został mianowany jego prezesem. Nie tylko kierował sądem, ale

---

⁷ Art. 5, 7—8 Przepisów tymczasowych o urządzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim („Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu” 1917, nr 1, dział I, s. poz. 1).

⁸ Art. 1 ustawy z 18 marca 1921 r. w przedmiocie niektórych zmian w przepisach tymczasowych o urządzeniu sądownictwa w b. Królestwie Polskim (Dz.U. 1921, nr 30, poz. 172).

⁹ Art. 2 Przepisów wykonawczych do Reskryptu Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w przedmiocie utworzenia Królewsko-Polskiego Sądu Okręgowego w Zamościu („Dziennik Praw” 1918, nr 5, poz. 12); „Dziennik Urzędowy Królewsko-Polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości” [dalej: Dz.Urz. KP MS] 1918, nr 11, poz. 1, s. 353.

z uwagi na jego niewielką obsadę stale orzekał. Przeprowadził generalny remont i adaptację pomieszczeń na potrzeby wymiaru sprawiedliwości w dawnym pałacu Zamoyskich, który stał się siedzibą Sądu Okręgowego. Na stanowisku prezesa pozostał aż do przeniesienia na podstawie postanowienia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 lutego 1930 r. w stan spoczynku z dniem 31 marca 1930 r. Jednocześnie został mianowany z dniem 1 kwietnia 1930 r. notariuszem przy wydziale hipotecznym Sądu Powiatowego w Opatowie w okręgu radomskim z siedzibą w Ostrowcu. Po kilku tygodniach od objęcia posady notariusza, w dniu 15 maja 1930 r. w Ostrowcu zmarł na serce. Został pochowany w Zamościu. Dla jego uczczenia Rada Miasta Zamościa na posiedzeniu w dniu 20 maja 1930 r. nazwała jego imieniem skwer przed siedzibą Sądu Okręgowego, w którym urzędował jako prezes przez prawie 22 lata¹⁰.

Z chwilą ogłoszenia niepodległości w Sądzie Okręgowym w Zamościu oprócz prezesa orzekali mianowani przez Radę Regencyjną sędziowie okręgowi: dr Jan Tenczyn (były sędzia śledczy w Sądzie Okręgowym w Lublinie), dr Ferdynand Rydet (były sędzia śledczy w Sądzie Okręgowym w Radomiu), Jan Kopczyński (były adwokat przysięgły z ponad 10-letnią praktyką) oraz Franciszek Duralski (były sędzia Sądu Okręgowego w Łodzi), który wkrótce objął funkcję wiceprezesa. Największym doświadczeniem legitymował się Jan Tenczyn, który od 1902 r. pracował w sądownictwie galicyjskim, najpierw w okręgu krakowskim, a potem tarnowskim (między innymi jako sędzia powiatowy w Mielcu). W sierpniu 1915 r. został przeniesiony do Królestwa Polskiego w celu organizacji sądownictwa okupacyjnego w powiecie sandomierskim, po czym został mianowany sędzią Trybunału w Radomiu. Służbę w austriackim sądownictwie okupacyjnym miał również za sobą Franciszek Duralski pracujący w nim na stanowisku sędziego powiatowego w Kielcach¹¹.

Jednak już w 1919 r. nastąpiła wymiana całej obsady sędziowskiej, zaś dalsza kariera zawodowa odchodzących sędziów była często związana z budową nowych instytucji niepodległego Państwa Polskiego. Jan Kopczyński został

¹⁰ Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Sąd Apelacyjny w Lublinie 1917—1951 [dalej: SAL], Spis zdawczo-odbiorczy [dalej: SZO], nr I, sygn. 77, k. 22—24, 30, 54—55, 72—73—75, 80—81; „Pamiętna Kniżka Warszawskiego Sądobnego Okręgu na 1915 god”, s. 76; „Kronika Powiatu Zamojskiego” 1918, nr 3—4, s. 34, nr 5—6, s. 87; „Słowo Zamojskie” 1930, nr 20, s. 4 i nr 21, s. 1; „Ruch Służbowy. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1930, nr 8, s. 101 i 108; A. Kędziora: *Encyklopedia Miasta Zamościa*. Chełm 2000, s. 136—137, 278; G. Sowińska: *Romuald Daniel Jaśkiewicz 1857—1930*. „Rocznik Zamojski” 1992, T. 3, s. 235—238.

¹¹ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” [dalej: Dz.Urz. MS] 1918, nr 10, s. 340, 346 i nr 11, s. 364; 1919, nr 5, s. 177; „Kronika Powiatu Zamojskiego” 1918, nr 3—4, s. 34—35, nr 9, s. 39 i nr 11, s. 64; „Kalendarz Lubelski na rok zwyczajny 1918”. Lublin 1918, s. 101; *Sądownictwo cywilne w okupacji austriacko-węgierskiej 1915—1917*. Lublin 1918, s. 31; APL, SAL SZO nr I, sygn. 78, k. 5; Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Prezydium Rady Ministrów, cz. VIII, Karty kwalifikacyjne 21, nfol.

w dniu 23 lipca mianowany radcą ministerialnym, a po 3 miesiącach — naczelnikiem wydziału w Prezydium Rady Ministrów. W dniu 20 października 1922 r. Naczelnik Państwa mianował go sędzią nowo utworzonego Najwyższego Trybunału Administracyjnego, a następnie w dniu 17 listopada 1924 r. został jego prezesem¹². We wrześniu radcą ministerialnym został także Franciszek Duralski, po czym mianowano go kolejno na stanowiska: dyrektora Sądu Okręgowego w Poznaniu i sędziego Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, a od 1928 r. prezesa Oddziału Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej w Poznaniu¹³. Jan Tenczyn został przeniesiony do Sądu Okręgowego w Warszawie, a następnie mianowany naczelnikiem Wydziału Prawnego Prezydium Rady Ministrów. Po zakończeniu służby i przejściu na emeryturę przyjęto go w poczet adwokatów praktykujących w Warszawie¹⁴. W dniu 14 listopada zwolniono także z pełnienia obowiązków sędziego Ferdynanda Rydeta na okres powołania do służby wojskowej, w której, będąc w stopniu majora, orzekał w sądzie Dowództwa Okręgu Generalnego w Warszawie. Po zakończeniu wojny nie powrócił już do Zamościa, odszedł ze służby sędziowskiej i po przyjęciu go do adwokatury praktykował w Stanisławowie¹⁵.

Znalezienie odpowiednich kandydatów na wakujące etaty sędziów było trudne. Po pierwsze, wymagało to od nich przeniesienia swojego ośrodka życiowego do Zamościa, a po drugie, nie dawało — w ich ocenie — perspektyw w dalszej karierze zawodowej, zwłaszcza w sytuacji braku stabilizacji na granicy wschodniej Państwa Polskiego. Nie przypadkiem więc, kandydaci z innych sądów okręgowych, którym proponowano nawet objęcie stanowiska wiceprezesa, nie zgadzali się na przeniesienie służbowe do Zamościa wskazując różne przeszkody natury osobistej¹⁶. W związku z tym prezes sądu zmuszony był ograniczyć swoje poszukiwania do kręgu osób, które były już związane z wymiarem sprawiedliwości w okręgu zamojskim.

Pierwsze nominacje w 1919 r. na stanowiska zamojskich sędziów okręgowych otrzymali dr Zdzisław Szwaykowski (w dniu 25 czerwca, lecz urzędowanie

¹² Dz.Urz. MS 1919, nr 7, s. 273; AAN, Prezydium Rady Ministrów, cz. VIII, Karty kwalifikacyjne 21, nfol.; AAN, Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa 126, k. 22; „Kalendarz Informator Sądowy na 1939 rok”. Oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz, K. Rudzisz. Warszawa 1939 [dalej: KIS 1939], s. 107; D. Malec: *Pierwsze nominacje sędziowskie w Najwyższym Trybunale Administracyjnym*. „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2000, nr 5, s. 226, 228.

¹³ Dz.Urz. MS 1919, nr 9, s. 310; Dz.Urz. Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej, 1920, nr 63, s. 1014; „Kalendarz Sądowy na rok 1927”. Oprac. Z. Krzysztoporski, J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz (1927), oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz (1928—1933) [dalej: KS 1927], s. 158; KS 1929, s. 194; KIS 1938, s. 257; K. Buczyński, P. Sosnowski: *Prokuratoria Generalna. 200 lat tradycji ochrony dobra publicznego*. Warszawa 2016, s. 129.

¹⁴ Dz.Urz. MS 1920, nr 1, s. 13; 1927, nr 9, s. 202 i nr 14, s. 288; KIS 1939, s. 413.

¹⁵ APL, SAL SZO nr I, sygn. 78, k. 17—19; KIS 1938, s. 326.

¹⁶ APL, SAL SZO nr I, sygn. 2085, k. 5.

rozpoczął dopiero w sierpniu), a następnie Józef Terlecki i Adolf Gatnikiewicz¹⁷. Wszyscy oni byli prawnikami o proweniencji galicyjskiej i absolwentami Wydziału Prawa i Umiejętności Politycznych na Uniwersytecie Lwowskim. Zdzisław Szwaykowski rozpoczął służbę jako auskultant przy Sądzie Krajowym w Krakowie i Sądzie Obwodowym w Kołomyi, a następnie po trzyletniej praktyce jako kandydat adwokacki w Kołomyi został w lutym 1911 r. adwokatem z wyznaczoną siedzibą kancelarii w Rzeszowie. W czasie wojny, od 1 listopada 1915 r. służył w stopniu porucznika audytora w austriackim, a następnie od 2 listopada 1918 r. do 1 lutego 1919 r. polskim sędzią wojskowym w Zamościu¹⁸. Józef Terlecki pracował jako auskultant w Sądzie Obwodowym w Tarnopolu, a potem jako sędzia powiatowy w Żurawnie i Lipsku. W 1916 r. został przeniesiony do austriackiego zarządu okupacyjnego w Królestwie Polskim i objął wówczas funkcję przewodniczącego Sądu Powiatowego w Tomaszowie. Od 1 września 1917 r. pracował w sądownictwie królewsko-polskim kolejno na stanowiskach: sędziego pokoju w Tomaszowie, sędziego śledczego dla powiatu tomaszowskiego w Sądzie Okręgowym w Lublinie, a po utworzeniu Sądu Okręgowego w Zamościu — sędziego śledczego dla powiatu zamojskiego w tym sądzie¹⁹. Adolf Gatnikiewicz po odbyciu aplikacji i zdaniu egzaminu sędziowskiego pracował jako sędzia powiatowy w Szczercu. W czasie wojny przeniesiono go do austriackiego sądownictwa okupacyjnego w Królestwie Polskim na stanowisko przewodniczącego Sądu Powiatowego w Chełmie, a od 1 września 1917 r. orzekał jako królewsko-polski sędzia pokoju w Hrubieszowie²⁰.

W drugiej połowie 1919 r. nominacje otrzymali podprokurator zamojski Józef Ignacy Parczewski (lecz już w następnym roku na własną prośbę został zwolniony)²¹, sędzia pokoju w Krasnymstawie Henryk Gustaw Gisges i adwokat przysięgły Mieczysław Czyżewski. Henryk Gustaw Gisges ukończył Wydział Prawa na Uniwersytecie Warszawskim i legitymował się długą służbą w rosyjskim sądownictwie pokojowym. Pracował jako sekretarz wydziału hipotecznego u boku sędziego pokoju od 1896 r. — w Biłgoraju, a od 1899 r. — w Zamościu. Znany był w zamojskim środowisku lokalnym, także jako filantrop i działacz społeczny. Współzakładał między innymi Towarzystwo Muzyczno-Dramatyczne i Towarzystwo Pomocy Niezamożnej Młodzieży oraz zasiadał w Radzie

¹⁷ AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości [dalej: MS] SZO 13/1899, Akta osobowe Zdzisława Szwaykowskiego, k. 2, 4; Dz.Urz. MS 1919, nr 7, s. 266 i nr 9, s. 309.

¹⁸ AAN, MS SZO 13/1899, Akta osobowe Zdzisława Szwaykowskiego, k. 3—4, 16—17.

¹⁹ AAN, MS SZO 13/1924, Akta osobowe Józefa Terleckiego, k. 4, 34—35, 39—40; Dz.Urz. MS 1918, nr 7, s. 272 i nr 10, s. 341; *Sądownictwo cywilne w okupacji austriacko-węgierskiej...*, s. 32; „Kronika Powiatu Zamojskiego” 1918, nr 11, s. 65.

²⁰ *Sądownictwo cywilne w okupacji austriacko-węgierskiej...*, s. 31; Schematyzm Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914. Lwów 1914, s. 113; Dz.Urz. KP MS 1918, nr 7, s. 272.

²¹ Dz.Urz. MS 1919, nr 9, s. 309; 1920, nr 5—6, s. 127.

Miasta Zamościa. Od 1 września 1917 r. został mianowany królewsko-polskim sędzią pokoju w Krasnymstawie. Na stanowisku sędziego okręgowego orzekał do momentu przejścia w stan spoczynku z dniem 30 czerwca 1930 r., pełniąc przez długi okres funkcję przewodniczącego wydziału hipotecznego Sądu Okręgowego w Zamościu²². Natomiast Mieczysław Czyżewski był prawnikiem, który stosunkowo wcześniej przybył z ogarniętej wojną domową Rosji. W latach 1906—1919 był adwokatem przysięgłym praktykującym w Bielicach (dawna gubernia besarabska) w okręgu Sądu Okręgowego w Kiszyniowie. Nominację na stanowisko sędziego okręgowego otrzymał w dniu 5 grudnia 1919 r., tuż po powrocie do kraju. Jednocześnie pełnił funkcję przewodniczącego wydziału odwoławczego Sądu Okręgowego w Zamościu. Orzekał aż do śmierci, czyli do 6 grudnia 1927 r.²³.

Na początku lat dwudziestych obsada Sądu Okręgowego w Zamościu uległa wzmocnieniu. Stanowili ją: prezes, wiceprezes i 7 sędziów okręgowych, lecz niektóre etaty wakowały (między innymi wiceprezesa od września 1919 r. do 9 kwietnia 1920 r., kiedy funkcję tę objął sędzia Zdzisław Szwaykowski)²⁴.

W 1920 r. nominacje na stanowiska sędziów okręgowych otrzymali zamojscy sędziowie śledczy Tomasz Wilczak i Stefan Chełmicki oraz sędzia śledczy Sądu Okręgowego w Częstochowie Władysław Kaufman. Tomasz Wilczak służył na stanowisku rewirowego sędziego śledczego dla powiatu zamojskiego od stycznia do grudnia 1919 r., a potem przez cztery miesiące (do 9 kwietnia) był zapasowym sędzią śledczym²⁵. Stefan Chełmicki został zamojskim sędzią śledczym na początku 1920 r. i pracował na tym stanowisku jedynie kilka miesięcy, do momentu nominacji na sędziego okręgowego²⁶. Ostatni z nich — Władysław Kaufman, miał za sobą nietypową ścieżkę kariery zawodowej. Po ukończeniu Wydziału Prawa na Uniwersytecie Noworosyjskim w Odessie, pracował od 1903 r. jako urzędnik w Izbie Obrachunkowej, następnie przez rok (1906—1907) praktykował jako pomocnik adwokata przysięgłego, zaś od stycznia 1907 r. do maja 1917 r. był notariuszem w Tarutinie (w okręgu Sądu Okręgowego w Kiszyniowie).

²² „Pamiętna Kniżka Warszawskiego Sądiebnego Okręga”: na 1897 g., s. 53; na 1900 g., s. 71; na 1915 g., s. 81; „Pamiętna Kniżka Lublińskiej Gubernii”: na 1899 g., s. 189 i na 1900 g., s. 190; Dz.Urz. DS. TRS 1917, nr 5, s. 233; A. Bereza: *Sądownictwo pokojowe w guberni lubelskiej na tle Królestwa Polskiego (1876—1915)*. Lublin 2004, s. 246—247, 344; Dz.Urz. MS 1919, nr 9, s. 309; „Ruch Służbowy. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1930, nr 11, s. 130; *Informator powszechny Rzeczypospolitej Polskiej z kalendarzem P.P. na rok 1925*. Warszawa 1925, s. 237.

²³ Dz.Urz. MS 1920, nr 2, s. 32; 1928, nr 4, s. 88; APL, SAL SZO nr I, sygn. 79, k. 1—3; *Informator powszechny... na rok 1925*, s. 237.

²⁴ AAN, MS SZO 13/1899, Akta osobowe Zdzisława Szwaykowskiego, k. 4; Dz.Urz. MS 1921, nr 1, s. 15.

²⁵ APL, SAL SZO nr I, sygn. 2085, k. 1—2, 5—8; Dz.Urz. MS 1919, nr 2, s. 91; 1921, nr 1, s. 15.

²⁶ Dz.Urz. MS 1920, nr 5—6, s. 125.

Po powrocie do kraju został w listopadzie 1919 r. sędzią śledczym w Sądzie Okręgowym w Częstochowie. W dniu 9 kwietnia 1920 r. został mianowany zamojskim sędzią okręgowym (od dnia 19 września) i orzekał na tym stanowisku ponad 10 lat, pełniąc także od grudnia 1927 r. obowiązki przewodniczącego wydziału odwoławczego Sądu Okręgowego w Zamościu. Dopiero z dniem 1 grudnia 1930 r. awansował na stanowisko sędziego Sądu Apelacyjnego w Lublinie. W styczniu 1938 r. został przeniesiony w stan spoczynku i mianowany pisarzem hipotecznym przy wydziale hipotecznym Sądu Grodzkiego w Lublinie. Na stanowisku tym urzędował jedynie 5 miesięcy (od 1 kwietnia do 31 sierpnia 1938 r.), po czym został zwolniony na własną prośbę²⁷.

W dniu 5 stycznia 1921 r. sędzią okręgowym został mianowany sędzia pokoju okręgu miejskiego w Zamościu Stanisław Bielenia. Był on doświadczonym prawnikiem, gdyż jeszcze przed podjęciem pracy na stanowisku sędziego pokoju służył jako podprokurator przy Sądzie Okręgowym w Zamościu od chwili jego utworzenia. W trakcie służby w Zamościu dążył do przeniesienia na inne stanowisko w stolicy, dlatego między innymi w sierpniu 1919 r. został mianowany starszym referentem w Prokuraturii Generalnej. Posady tej jednak nie objął i powrócił na stanowisko podprokuratora. W zamojskim sądzie okręgowym orzekał jedynie do 16 października 1922 r., kiedy to na własną prośbę został zwolniony ze służby²⁸. Sędzią okręgowym o dłuższym stażu służby w Zamościu był mianowany w dniu 5 grudnia 1921 r. Józef Karpowicz, absolwent Wydziału Prawa na Uniwersytecie Noworosyjskim w Odessie. Wcześniej, przez ponad 30 lat służył w sądownictwie rosyjskim jako kandydat do posad sądowych, pomocnik sekretarza i sekretarz Sądu Okręgowego w Chersoniu, sędzia śledczy, sędzia miejski, a ostatnio jako sędzia Sądu Okręgowego w Kiszyniowie i Charkowie, w którym pełnił obowiązki wiceprezesa. Po zajęciu Charkowa przez bolszewików był torturowany i więziony pod zarzutem działalności kontrrewolucyjnej. Po uwolnieniu, powrócił do ojczyzny w 1921 r. Te wydarzenia wpłynęły niewątpliwie na jego stan zdrowia, gdyż niekiedy wykazywał w stosunku do otoczenia zbyt dużą nerwowość. Jednocześnie wspomagał on zamojski zakład opiekuńczy dla osób w podeszłym wieku. W Sądzie Okręgowym w Zamościu był przewodniczącym wydziału cywilnego, a od 27 czerwca 1928 r. został wiceprezesem sądu. Orzekał do momentu przeniesienia w stan spoczynku na mocy postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej z 28 września 1932 r.²⁹.

²⁷ APL, SAL SZO nr II/1, sygn. 536, k. 2—3, 5—6, 22; Dz.Urz. MS 1921, nr 1, s. 15; „Ruch Służbowy. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1931, nr 1, s. 1.

²⁸ Dz.Urz. MS 1918, nr 10, s. 343; 1921, nr 1, s. 17 i nr 5, s. 93; APL, SAL SZO nr I, sygn. 80, k. 10, 17—18, 28, 30.

²⁹ APL, SAL SZO nr I, sygn. 198, k. 5, 32—33, 45—46, 55, 61, 80—81; Dz.Urz. MS 1922, nr 4, s. 45; 1928, nr 16, s. 301; KS 1932, s. 77.

W latach 1920—1921 ze składu odeszło, po roku służby, trzech sędziów, najpierw Adolf Gatnikiewicz, a potem Józef Terlecki i Tomasz Wilczak. Zasilili oni polskie sądownictwo organizowane na ziemiach byłego zaboru pruskiego. Nie bez znaczenia dla podjęcia tej decyzji było ich przygotowanie i doświadczenie wyniesione z sądownictwa galicyjskiego. Pierwszy z nich — Adolf Gatnikiewicz, został przeniesiony już w 1920 r. do Sądu Okręgowego w Ostrowie, a następnie w Poznaniu, po czym w 1926 r. awansował na stanowisko sędziego Sądu Apelacyjnego w Poznaniu. W dniu 25 czerwca 1927 r. został nawet mianowany sędzią V Izby Sądu Najwyższego, lecz w dniu 3 lutego 1928 r. powrócił na swoje dotychczasowe stanowisko, na którym służył do 1935 r.³⁰ Drugiego z wymienionych — Józefa Terleckiego, w styczniu 1921 r. przeniesiono na stanowisko sędziego powiatowego w Krotoszynie. Po czterech latach został na własną prośbę zwolniony ze służby sądowej (z dniem 31 marca 1925 r.) i przeszedł do adwokatury. Jednocześnie czasowo, od 8 kwietnia 1925 r. pełnił obowiązki notariusza w Krotoszynie. Czynności te wykonywał do śmierci w dniu 27 lipca 1931 r.³¹ Ostatni zaś, Tomasz Wilczak, został w październiku 1921 r. przeniesiony do Sądu Okręgowego w Poznaniu, a w 1930 r. został mianowany sędzią w Poznaniu, na którym to stanowisku orzekał do wybuchu wojny³².

Po tych zmianach kadrowych, w Sądzie Okręgowym w Zamościu obok prezesa Romualda Jaśkiewicza i wiceprezesa Zdzisława Szwaykowskiego na początku roku 1922 orzekali sędziowie: Henryk Gisges, Mieczysław Czyżewski, Józef Karpowicz, Władysław Kaufmann, Stanisław Bielenia i Stefan Chełmicki³³.

W latach 1922—1923 sędziami okręgowymi zostali Wojciech Przesmycki, Lucjan Podwiński i Jakub Stauermark, zaś odeszli ze służby sądowej: Stanisław Bielenia, który rozpoczął praktykę adwokacką w Warszawie i Stefan Chełmicki mianowany w dniu 27 marca 1923 r. notariuszem przy wydziale hipotecznym Sądu Okręgowego w Grodnie. Zmarł 10 lipca 1926 r.³⁴

Pośród nowych sędziów najkrócej orzekał w Zamościu mianowany w dniu 6 czerwca 1922 r. Wojciech Przesmycki. Po dwóch latach, w dniu 18 lipca 1924 r., awansował na stanowisko sędziego Sądu Apelacyjnego w Lublinie, a następnie w czerwcu 1927 r. został prezesem Sądu Okręgowego w Lublinie.

³⁰ Dz.Urz. MS 1927, nr 17, s. 353; Dz.Urz. MS 1928, nr 7, s. 124; Dz.Urz. Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej 1920, nr 63, s. 1015; „Dziennik Bydgoski” 1926, nr 197, s. 9; A. Berezka: *Sąd Najwyższy 1917—2017. Prezesi, sędziowie i prokuratorzy Sądu Najwyższego*. Warszawa 2017, s. 116; KIS 1935, s. 143.

³¹ AAN, MS SZO 13/1924, Akta osobowe Józefa Terleckiego, k. 4—5, 208, 212.

³² APL, SAL SZO nr I, sygn.2085, k. 13, 20; KS 1927, s. 160; KS 1930, s. 107; KS 1931, s. 85; KIS 1939, s. 188.

³³ „Kalendarz Policji Państwowej. Informator powszechny Rzeczypospolitej Polskiej 1922”. Warszawa 1922, s. 354, 373; *Wznowienie sądownictwa państwowego polskiego (pięciolecie 1917—1922)*. Warszawa 1923 (dane statystyczne dotyczące składu osobowego sądów w dniu 1 września 1922 r. — dodatek).

³⁴ Dz.Urz. MS 1923, nr 8, s. 205; 1926, nr 17, s. 350; KS 1927, s. 235.

Już po wprowadzeniu reformy sądowej, w dniu 18 lutego 1930 r. został przeniesiony z urzędu w stan spoczynku i objął — na krótko — posadę notariusza w Zawierciu³⁵.

Niezwykle ciekawą postacią był Lucjan Podwiński, którego historia obrazuje skomplikowane losy prawników-Polaków w Rosji. Po ukończeniu Wydziału Prawa na Uniwersytecie Noworosyjskim w Odessie został kandydatem do posad sądowych przy miejscowej Izbie Sądowej. Po wybuchu wojny został zmobilizowany, lecz po zwolnieniu ze służby wojskowej od początku 1918 r. pełnił czynności sędziego śledczego w Odessie. W czasie okupacji miasta przez wojska francuskie pracował przy zarządzie sprawiedliwości sprawowanym przez starszego prezesa Izby Sądowej w Odessie. Po zajęciu miasta przez bolszewików został w czerwcu 1919 r. aresztowany, a następnie aż do marca 1920 r. więziony w Moskwie. Po wymianie zakładników przybył do Polski i został podprokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Kamieńcu Podolskim, sprawując tę funkcję z przerwą (od sierpnia 1920 r.), kiedy to w czasie wojny z Rosją Radziecką wstąpił do wojska polskiego. W dniu 5 lutego 1921 r. został zapasowym sędzią śledczym, zaś 28 października 1922 r. sędzią Sądu Okręgowego w Zamościu orzekającym w wydziale karnym. W dniu 3 grudnia 1928 r. został sędzią śledczym ds. wyjątkowego znaczenia w Lublinie, po czym w październiku 1932 r. mianowano go sędzią Sądu Okręgowego w Warszawie³⁶.

W dniu 12 września 1923 r. nominację otrzymał Jakub Steuermark, znawca muzyki Chopina i autor *Obrazków sądowych*. Po okresie służby w Zamościu awansował w dniu 12 kwietnia 1927 r. na stanowisko sędziego Sądu Apelacyjnego w Lublinie, a dwa miesiące później został podprokuratorem i następnie prokuratorem Sądu Najwyższego (do 1938 r.)³⁷. Dla niego, podobnie jak w przypadku Wojciecha Przesmyckiego, stanowisko sędziego okręgowego było jedynie szczeblem w szybkiej karierze w wymiarze sprawiedliwości.

W latach 1924—1925 miały miejsce trzy nominacje na stanowiska sędziów okręgowych. W dniu 4 stycznia 1924 r. otrzymał ją Bolesław Żera, sędzia pokoju w Rawie Mazowieckiej. Należał on do grupy doświadczonych prawników, którzy przybyli z Rosji. Ukończył Wydział Prawa na Uniwersytecie Noworosyjskim i po odbyciu praktyki został w 1885 r. przyjęty w poczet adwokatów przysięgłych przy Sądzie Okręgowym w Odessie. Od 1905 r. rozpoczął pracę w sądownictwie rosyjskim, najpierw jako sędzia pokoju w Odessie, a od 1908 r. w Tomsku. W 1916 r. został mianowany notariuszem w Tomsku i na tej posadzie pozostał

³⁵ Dz.Urz. MS 1922, nr 13, s. 246; 1924, nr 18, s. 475; 1927, nr 17, s. 352; „Ruch Służbowy. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1930, nr 5, s. 78; KS 1931, s. 135.

³⁶ AAN, MS SZO 13/2092, Akta osobowe Lucjana Podwińskiego, k. 5, 10, 15, 35—37, 78; Dz.Urz. MS 1921, nr 13, s. 239; 1922, nr 23, s. 433.

³⁷ A. Bereza: *Sąd Najwyższy 1917—2017...*, s. 121; KS 1927, s. 158; Dz.Urz. MS 1923, nr 20, s. 515; 1927, nr 11, s. 233 i nr 17, s. 353; A. Kędziora: *Encyklopedia...*, s. 353.

do końca grudnia 1919 r., kiedy miasto zajęli bolszewicy. Po powrocie do kraju został w lutym 1922 r. mianowany sędzią pokoju w Rawie w okręgu Sądu Okręgowego w Łowiczu (później w okręgu Sądu Okręgowego w Piotrkowie). Na stanowisku sędziego Sądu Okręgowego w Zamościu pozostał prawie 5 lat, po czym w dniu 31 października 1928 r. został na własną prośbę przeniesiony w stan spoczynku z dniem 31 grudnia 1928 r.³⁸. W dniu 29 września 1924 r. do grona zamojskich sędziów okręgowych dołączył dotychczasowy radca Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Jan Zieliński, zatrudniony na stanowisku sekretarza naczelnego w Urzędzie Centralnym w Warszawie. Nie pozostał długo na stanowisku sędziego, gdyż już 1 kwietnia 1926 r. otrzymał posadę notariusza w Zamościu. W jego przypadku, był to jedynie okres oczekiwania na zwolnienie tej intratnej posady, w celu jej objęcia³⁹. Dłużej natomiast orzekał mianowany w dniu 24 stycznia 1925 r. Stefan Piątkiewicz, który wcześniej (od 5 października 1923 r.) służył na stanowisku zapasowego sędziego śledczego w Zamościu⁴⁰.

Sąd Okręgowy w Zamościu był wtedy wewnętrznie podzielony na wydziały orzecznicze: cywilny, karny, odwoławczy i (od 1 października 1923 r.) hipoteczny oraz wyodrębnione w celach organizacyjnych wydziały: prezydialny i rachunkowy⁴¹. W ramach wydziału odwoławczego istniały dwie sekcje: cywilna i karna.

W dniu 15 kwietnia 1924 r. dotychczasowy wiceprezes Zdzisław Szwaykowski został przeniesiony na stanowisko wiceprezesa Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, po czym w grudniu 1925 r. odszedł ze służby i został tam adwokatem oraz czasowo (do 1934 r.) pełnił obowiązki notariusza⁴². Na zwolniony etat wiceprezesa Sądu Okręgowego w Zamościu mianowano w dniu 13 czerwca 1924 r. sędziego Sądu Okręgowego w Kielcach — Kazimierza Bzowskiego. Po trzech latach służby na stanowisku wiceprezesa i przewodniczącego wydziału karnego, w dniu 25 czerwca 1927 r. awansował na stanowisko sędziego Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Po roku został prezesem Sądu Okręgowego w Wilnie, w marcu 1930 r. prezesem Sądu Apelacyjnego w Wilnie, zaś w maju 1931 r. sędzią Sądu Najwyższego. Orzekał w Izbie Karnej aż do wybuchu wojny. Po jej zakończeniu pełnił obowiązki prezesa Izby Karnej, od 9 lutego 1946 r. do 7 kwietnia 1951 r. był jej prezesem i jednocześnie od 3 czerwca 1947 r.

³⁸ Archiwum Państwowe w Zamościu, Sąd Okręgowy w Zamościu, SZO nr 1/2003, sygn. 377, k. 1—2, 9, 12—13, 27, 40—40v, 72, 76, 86, 132, 149, 153; Dz.Urz. MS 1924, nr 3, s. 159; 1928, nr 23, s. 450.

³⁹ Dz.Urz. MS 1924, nr 22, s. 570; 1926, nr 10, s. 185; „Informator powszechny... na rok 1925”, s. 237; „Kalendarz Prawniczy na rok 1925”. Red. J. F i d l e r. Warszawa 1925, s. 130, 200.

⁴⁰ Dz.Urz. MS 1923, Nr 21, s. 529; 1925, nr 5, s. 113.

⁴¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 17 maja 1923 r. o utworzeniu wydziału hipotecznego przy sądzie okręgowym w Zamościu (Dz.U. 1923, nr 56, poz. 399); „Informator powszechny... na rok 1925”, s. 237.

⁴² AAN MS SZO 13/1899, Akta osobowe Zdzisława Szwaykowskiego, k. 4, 152—153; Dz.Urz. MS 1924, nr 9, s. 278; KS 1927, s. 189, 228.

Zastępcą Pierwszego Prezesa, faktycznie kierującym Sądem Najwyższym. Ze stanowiska Zastępcy Pierwszego Prezesa został odwołany z dniem 31 stycznia 1953 r. i przeniesiony z powrotem na stanowisko sędziego w Izbie Karnej, w której orzekał aż do śmierci w dniu 3 maja 1958 r.⁴³

W latach 1926—1927 miał miejsce wzmożony ruch kadrowy, w związku ze zwiększeniem obsady Sądu Okręgowego w Zamościu o dodatkowe etaty: wiceprezesa i 4 sędziów okręgowych. Rozpoczął się także okres wzmocnienia elementów autorytarnych w systemie władzy funkcjonującej pod hasłem sanacji państwa, co wiązało się z nową polityką kadrową resortu sprawiedliwości. Do grona zamojskich sędziów okręgowych dołączyli wtedy zamojscy zapasowi sędziowie pokoju: Antoni Xiężopolski, Kazimierz Kwapiszewski i Władysław Kozłowski oraz podprokuratorzy okręgowi: z Kielc — Bolesław Skowera i z Zamościa — Wincenty Krajewski.

Antoni Xiężopolski ukończył Uniwersytet w Kijowie, po czym został adwokatem przysięgłym przy Sądzie Okręgowym w Żytomierzu. Praktykował do sierpnia 1913 r. Rok później wstąpił do Gubernialnego Związku Ziemskiego w Żytomierzu, gdzie przez okres wojny był prezesem różnych komisji ziemskich. W następstwie rewolucji i wojny domowej w Rosji utracił swoje dobra ziemskie i przybył do Zamościa. Od grudnia 1922 r. był pracownikiem kontraktowym w Starostwie Zamojskim, zaś w dniu 11 kwietnia 1923 r. otrzymał nominację na stanowisko zapasowego sędziego pokoju w okręgu zamojskim. W dniu 13 stycznia 1926 r. został sędzią okręgowym w Zamościu. Po przejściu w stan spoczynku z dniem 1 sierpnia 1932 r. objął stanowisko notariusza w Tyśzowcach, a od 1 stycznia 1934 r. notariusza przy wydziale hipotecznym Sądu Okręgowego w Lublinie. W styczniu 1934 r. został wybrany członkiem, zaś w czerwcu 1938 r. wiceprezesem Rady Notarialnej w Lublinie. Zmarł 29 lipca 1939 r. w Lublinie⁴⁴.

Epizod długiego powrotu do kraju miał za sobą Kazimierz Kwapiszewski, pochodzący z rodziny o tradycjach prawniczych. Po ukończeniu fakultetu prawa na uniwersytetach w Petersburgu i Charkowie został kandydatem do posad sądowych przy Sądzie Okręgowym w Połtawie, w którym od listopada 1914 r. był pomocnikiem sekretarza, a od maja 1915 r. sekretarzem Sądu Okręgowego. Służbę zakończył w 1919 r., kiedy to do Połtawy wkroczyli bolszewicy. Po dwuletniej tułaczce w czasie wojny domowej, uzyskał w 1922 r. stałe zajęcie w Charkowie jako konsultant prawny w Komisariacie Spraw Agrarnych. Po wyborze opcji obywatelstwa polskiego w maju 1924 r. przybył do kraju. Rozpoczął służbę na stanowisku sędziego pokoju w Dubnie, a w grudniu 1925 r. został zapasowym sędzią pokoju w okręgu zamojskim. Z tego stanowiska awansował

⁴³ Dz.Urz. MS 1924, nr 16, s. 428; 1927, nr 17, s. 353; A. Bereza: *Sąd Najwyższy 1917—2017...*, s. 243.

⁴⁴ APL, SAL SZO nr VII, sygn. 70, k. 1—2, 8; Dz.Urz. MS 1923, nr 9, s. 223; 1926, nr 5, s. 87; KS 1934, s. 88; KIS 1939, s. 147; „Przegląd Notarialny” 1939, nr 15—16, s. 8, 35, 40.

w dniu 19 maja 1927 r. do Sądu Okręgowego w Zamościu. Orzekał w nim aż do 16 listopada 1934 r., kiedy został sędzią Sądu Apelacyjnego w Krakowie. Nie bez znaczenia dla tej nominacji była konieczność wprowadzenia do krakowskiego Sądu Apelacyjnego sędziów ze znajomością prawa cywilnego ziem centralnych, z uwagi na zmiany właściwości terytorialnej okręgów apelacyjnych, w następstwie których stał się on sądem II instancji od orzeczeń Sądu Okręgowego w Kielcach. Na stanowisku tym pozostawał nieprzerwanie, także przez okres okupacji, do stycznia 1948 r., kiedy zaczął pełnić obowiązki sędziego Sądu Najwyższego. Na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego został powołany 10 grudnia 1956 r. i orzekał w Izbie Cywilnej do 22 maja 1962 r., kiedy przeszedł na emeryturę⁴⁵.

Władysław Kozłowski pracę w wymiarze sprawiedliwości rozpoczął w 1921 r., jako referent w prokuraturze wojskowej przy Wojskowym Sądzie Okręgowym w Lublinie. Jednocześnie ukończył Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Uniwersytetu Lubelskiego i zdał egzamin państwowy przed Lwowską Komisją Egzaminacyjną. We wrześniu 1924 r. rozpoczął aplikację sądową. Po jej odbyciu i zdaniu egzaminu sędziowskiego został delegowany w marcu 1926 r. do zastępczego pełnienia czynności sędziego pokoju (w Biłgoraju) i sędziego śledczego w okręgu zamojskim, a w dniu 16 lipca został zapasowym sędzią pokoju w okręgu zamojskim. W dniu 27 września 1927 r. został sędzią Sądu Okręgowego w Zamościu, a następnie w dniu 1 grudnia 1932 r. objął stanowisko wiceprezesa tegoż sądu (nominacja z 26 października 1932 r.), przewodnicząc jednocześnie wydziałowi cywilnemu. Aktywnie uczestniczył w pracach Polskiego Czerwonego Krzyża i Towarzystwa Prawniczego w Zamościu. Na stanowisko prezesa został mianowany w dniu 31 grudnia 1936 r. i piastował je aż do wybuchu wojny. W okresie okupacji pracował w rodzinnym gospodarstwie rolnym, a po wysiedleniu na początku 1943 r. udał się do Lwowa, skąd później przeniósł się do Krakowa. W kwietniu 1945 r. powrócił do Zamościa i ponownie objął stanowisko prezesa Sądu Okręgowego w Zamościu. Pozostał na nim do grudnia 1949 r., kiedy został przeniesiony w stan spoczynku⁴⁶.

Barwna była historia Bolesława Skowery, który po ukończeniu Uniwersytetu w Kijowie w 1913 r. rozpoczął służbę jako młodszy kandydat do posad sądowych przy Sądzie Okręgowym w Kielcach. W kwietniu 1915 r. został mianowany pomocnikiem sekretarza, lecz już miesiąc później ewakuowano go wraz z sądem do Rosji, gdzie przydzielony został do pracy u boku sędziego śledczego w guberni połtańskiej. Od kwietnia 1916 r. pracował jako referent i konsultant prawny

⁴⁵ AAN, MS SZO 13/3772, Akta osobowe Kazimierza Kwapiszewskiego, k. 3—4, 8, 94 i 98; Archiwum Sądu Najwyższego, Akta osobowe nr 326, k. 1—1v, 2v, 4, 8—8v, 16, 25; Dz.Urz. MS 1924, nr 13, s. 368; 1927, nr 15, s. 306; KIS 1935, s. 85.

⁴⁶ APL, SAL SZO nr I, sygn. 417, k. 8, 46, 51, 77—78, 94, 96—98, 101, 103, 110—111, 114, 150, 187, 205; Dz.Urz. MS 1926, nr 6, s. 106; 1927, nr 23, s. 428; 1937, nr 3, s. 44; KS 1928, s. 68; KS 1933, s. 81; KIS 1937, s. 122; KIS 1938, s. 152; KIS 1939, s. 157.

przy Zarządzie Głównym Naczelnika Robót Drogowych Frontu Zachodniego. Na początku 1918 r. instytucja ta została zlikwidowana przez bolszewików. Przez cały rok próbował powrócić do kraju, najpierw przez Ukrainę, lecz został zatrzymany przez wojska Petlury, a następnie przez Rumunię, lecz na przeszkodzie stanęła mu wtedy panująca na terenach przygranicznych epidemia cholery. Od sierpnia do grudnia 1919 r. pracował jako referent prawny w Ministerstwie Komunikacji Rządu Denikina w Rostowie, a następnie w Majkopie. Uciekając przed bolszewikami, przyjął posadę referenta prawnego przy Zarządzie Budowy Kolei w Republice Azerbejdżanu w Baku. Na tej posadzie pozostał do marca 1921 r., rozpoczynając jednocześnie starania o możliwość powrotu do kraju. Długie i uciążliwe procedury zmusiły go do podjęcia pracy w charakterze radcy prawnego we Władykaukazie w przedsiębiorstwie zajmującym się budową kolei w Osetii. W maju 1922 r. powrócił jako repatriant do Polski i po wpisaniu na listę aplikantów skierowano go do pełnienia obowiązków sędziego śledczego w Busku. W kwietniu 1923 r. został mianowany sędzią śledczym w Jędrzejowie, a po dwóch latach podprokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Kielcach. Na stanowisko sędziego okręgowego w Zamościu awansował w dniu 13 listopada 1926 r., lecz już 28 października 1929 r. został przeniesiony do Sądu Okręgowego w Kielcach. W listopadzie 1933 r. przeniesiono go w stan spoczynku i został notariuszem przy wydziale hipotecznym Sądu Grodzkiego w Opatowie z siedzibą w Ostrowcu⁴⁷.

Jeszcze krócej orzekał w Zamościu mianowany w dniu 14 lipca 1926 r. sędzią okręgowym Wincenty Krajewski. Po ukończeniu studiów prawnych na Uniwersytecie w Dorpacie i zdaniu egzaminów państwowych na Uniwersytecie Kazańskim krótko pracował jako młodszy kandydat do posad sądowych przy Sądzie Okręgowym i Prokuratorze Izby Sądowej w Warszawie, a potem praktykował jako pomocnik adwokata przysięgłego. Z chwilą utworzenia królewsko-polskiego Sądu Okręgowego w Zamościu, objął stanowisko podprokuratora, z którego awansował na stanowisko sędziego okręgowego. Orzekał do 7 listopada 1927 r., kiedy został mianowany notariuszem przy wydziale hipotecznym Sądu Pokoju w Tomaszowie z siedzibą w Tyszowcach. Na tej posadzie urzędował od 10 grudnia 1927 r. do śmierci w dniu 5 maja 1932 r.⁴⁸.

W roku 1928 r. nastąpiły już pierwsze zmiany personalne w Sądzie Okręgowym w Zamościu związane z planowanym wprowadzeniem reformy sądowej.

Sędziami okręgowymi mianowano sędziów śledczych: Stanisława Matkowskiego (29 lutego 1928 r.) z Zamościa⁴⁹ i Józefa Sipowicza (16 maja 1928 r.)

⁴⁷ APL, SAL SZO nr I, sygn. 320, k. 5, 7—8, 14—15, 30, 34, 62, 85, 97, 110, 113, 115; Dz.Urz. MS 1927, nr 1, s. 15; „Ruch Służbowy. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1930, nr 1, s. 4.

⁴⁸ APL, SAL SZO nr I, sygn. 848, cz. 1, k. 3—4, 7, 13, 18—21, 57, cz. 2, k. 2—5; Dz.Urz. MS 1926, nr 17, s. 345.

⁴⁹ APL, SAL SZO nr II/1, sygn.36, k. 61; Dz.Urz. MS 1928, nr 9, s. 140.

z Lublina⁵⁰. Stanisław Matkowski był związany z Zamościem od końca 1919 r., kiedy jako egzaminowany aplikant objął stanowisko sędziego śledczego dla powiatu zamojskiego, co czyniło go najdłużej urzędującym sędzią śledczym w okręgu zamojskim⁵¹.

Funkcja wiceprezesa, po odejściu Kazimierza Bzowskiego, była prawie rok nieobsadzona. Dopiero w czerwcu 1928 r. nowymi wiceprezesami (przyznano drugi etat wiceprezesa), stojącymi na czele wydziałów cywilnego i karnego zostali mianowani sędziowie Józef Karpowicz i — przeniesiony z Sądu Okręgowego w Kielcach — Stanisław Różycki. Obaj tę funkcję piastowali do 1932 r.

Tym samym w grudniu 1928 r., tuż przed wejściem reformy sądowej, w Sądzie Okręgowym w Zamościu orzekł prezes Romuald Jaśkiewicz, wiceprezesa Józef Karpowicz i Stanisław Różycki oraz sędziowie: Henryk Gisges, Władysław Kaufman, Władysław Kozłowski, Kazimierz Kwapiszewski, Stanisław Matkowski, Stefan Piątkiewicz, Lucjan Podwiński, Józef Sipowicz, Bolesław Skowera, Antoni Xiężopolski i (do 31 grudnia) Bolesław Żera⁵².

***

Pierwsza obsada Sądu Okręgowego w Zamościu opierała się przeważnie na prawnikach o proweniencji galicyjskiej, lecz w większości zostali oni wkrótce przeniesieni na tereny byłego zaboru pruskiego w celu zasilenia organizowanego tam sądownictwa polskiego lub odchodzili do służby w tworzonych instytucjach centralnych Państwa Polskiego. Zwolnione stanowiska obejmowali wtedy miejscowi podprokuratorzy, sędziowie śledczy i sędziowie pokoju, a także prawnicy przybywający do kraju z ogarniętej wojną domową Rosji, dysponujący często dużym doświadczeniem sądowym. W ich przypadku potwierdzenie spełnienia wymogów do objęcia urzędu sędziego (tj. posiadania wykształcenia prawniczego, zwłaszcza po ukończeniu dawnych uniwersytetów rosyjskich oraz odbycia odpowiedniej praktyki) często opierało się na podstawie ustnych zeznań świadków i referencjach osób wskazanych w podaniach o przyjęcie do służby państwowej. Nominację zazwyczaj poprzedzało zasięgnięcie opinii o kwalifikacjach „moralnych i umysłowych” od osób, na które kandydat na stanowisko sędziego powoływał się w swoim podaniu. Do obsady zamojskich sądów trudno było pozyskać miejscowych adwokatów przysięgłych lub notariuszy. Wyjątkiem był prezes sądu okręgowego Romuald Jaśkiewicz, były adwokat przysięgły, ale już miejscowy notariusz Teodor Kalinowski odmówił przyjęcia urzędu sędziego⁵³. Przyczyna tkwiła nie tylko w niewielkiej liczbie prawników pochodzenia

⁵⁰ Dz.Urz. MS 1928, nr 16, s. 300.

⁵¹ Dz.Urz. MS 1919, nr 9, s. 311.

⁵² KS 1929, s. 113.

⁵³ „Kronika Powiatu Zamojskiego” 1918, nr 3—4, s. 35.

polskiego we wschodniej części dawnej guberni lubelskiej, ale także w niskim uposażeniu sędziego okręgowego.

Stanowiska sędziów śledczych, a niekiedy podprokuratorów i sędziów pokoju były początkiem kariery w wymiarze sprawiedliwości. Często na te stanowiska kierowano do zastępczego pełnienia obowiązków egzaminowanych aplikantów sądowych, co z czasem stało się regułą. Ruch kadrowy w tej grupie był duży, niekiedy związany z awansem na stanowiska sędziów okręgowych. Dotyczyło to 6 sędziów śledczych (Józefa Terleckiego, Stefana Chełmickiego, Tomasza Wilczaka, Lucjana Podwińskiego, Stefana Piątkiewicza i Stanisława Matkowskiego)⁵⁴, 2 podprokuratorów (Wincentego Krajewskiego i Józefa Ignacego Parczewskiego), a także 5 sędziów pokoju (Adolfa Gatnikiewicza, Stanisława Bielenia, Antoniego Xiężopolskiego, Kazimierza Kwapiszewskiego i Władysława Kozłowskiego). Wszyscy oni przed objęciem stanowiska sędziego okręgowego legitymowali się już sporym doświadczeniem zawodowym.

Niektórzy zasłużeni sędziowie, po zakończeniu służby i przejściu w stan spoczynku, otrzymywali na swój wniosek stanowiska notariusza, które — z uwagi na osiągnane dochody — budziło duże zainteresowanie. Spośród przedstawionych sędziów posady notariusza bezpośrednio po zakończeniu ich służby w okręgu zamojskim otrzymali nieliczni, a wśród nich prezes Romuald Jaśkiewicz oraz sędziowie okręgowi Stefan Chełmicki, Jan Zieliński, Wincenty Krajewski i Antoni Xiężopolski.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

Prezydium Rady Ministrów, cz. VIII, Karty kwalifikacyjne 21.

Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa 126.

Ministerstwo Sprawiedliwości, Spis zdawczo-odbiorczy, Akta osobowe: 13/1899 Zdzisława Szwaykowskiego, 13/1924 Józefa Terleckiego, 13/2092 Lucjana Podwińskiego, 13/3772 Kazimierza Kwapiszewskiego.

Archiwum Państwowe w Lublinie

Sąd Apelacyjny w Lublinie 1917—1951, Spis zdawczo-odbiorczy, nr I, sygn. 77, 78, 79, 80, 198, 320, 417, 848, 2085; nr II/1, sygn. 36, 536; nr VII, sygn. 70.

Archiwum Państwowe w Zamościu

---

⁵⁴ Na stanowisko sędziego śledczego był również mianowany Zdzisław Szwaykowski, ale stanowiska tego nie objął z uwagi na jednoczesną nominację na stanowisko sędziego okręgowego w Zamościu. Dz.Urz. MS 1919, nr 7, s. 266 i 268.

Sąd Okręgowy w Zamościu, SZO nr 1/2003, sygn. 377.
Archiwum Sądu Najwyższego
Akta osobowe nr 326.

Zbiory urzędowe i informatory

- „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, 1919.
- „Dziennik Praw” 1918.
- „Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu” 1917.
- „Dziennik Urzędowy Królewsko-Polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1918.
- „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej” 1920.
- „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1930, 1931, 1937.
- „Dziennik Ustaw” 1921, 1923, 1928.
- „Monitor Polski” 1918.
- „Informator powszechny Rzeczypospolitej Polskiej z kalendarzem P.P. na rok 1925”.
Warszawa 1925.
- „Kalendarz Sądowy” 1927. Oprac. Z. Krzysztoporski, J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz.
- „Kalendarz Sądowy” 1928—1933. Oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz.
- „Kalendarz Informator Sądowy” 1934—1939. Oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz, K. Rudzisz.
- „Kalendarz Lubelski na rok zwyczajny 1918”. Lublin 1918.
- „Kalendarz Policji Państwowej. Informator powszechny Rzeczypospolitej Polskiej 1922”. Warszawa 1922.
- „Kalendarz Prawniczy na rok 1925”. Red. J. Fidler. Warszawa 1925.
- „Pamiętna Książka Warszawskiego Sądiebnego Okruga na 1897 god”. Warszawa 1897.
- „Pamiętna Książka Warszawskiego Sądiebnego Okruga na 1900 god”. Warszawa 1900.
- „Pamiętna Książka Warszawskiego Sądiebnego Okruga na 1915 god”. Warszawa 1915.
- „Pamiętna Książka Lublińskiej Gubernii na 1899 god”. Lublin 1899.
- „Pamiętna Książka Lublińskiej Gubernii na 1900 god”. Lublin 1900.
- „Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914”. Lwów 1914.

Czasopisma

- „Kronika Powiatu Zamojskiego” 1918.
- „Dziennik Bydgoski” 1926.
- „Słowo Zamojskie” 1930.
- „Przegląd Notarialny” 1939.

Literatura

- Bereza A.: *Sądownictwo pokojowe w guberni lubelskiej na tle Królestwa Polskiego (1876—1915)*. Lublin 2004.
- Bereza A.: *Sądownictwo zamojskie — od czasów Ordynacji po współczesność*. Zamość 2005.
- Bereza A.: *Sąd Najwyższy 1917—2017. Prezesi, sędziowie i prokuratorzy Sądu Najwyższego*. Warszawa 2017.
- Buczyński K., Sosnowski P.: *Prokuratoria Generalna. 200 lat tradycji ochrony dobra publicznego*. Warszawa 2016.
- Kędziora A.: *Encyklopedia Miasta Zamościa*. Chełm 2000.
- Malec D.: *Pierwsze nominacje sędziowskie w Najwyższym Trybunale Administracyjnym*. „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2000, nr 5.
- Maleszyk R.: *Organizacja austriackich władz wojskowych na Zamojszczyźnie w latach 1915—1918*. „Archiwariusz Zamojski” 2014.
- Radziejewski K.: *Pożegnanie pułkownika Fiszera z Zamościem*. „Archiwariusz Zamojski” 2007.
- Sądownictwo cywilne w okupacji austriacko-węgierskiej 1915—1917*. Lublin 1918.
- Sowińska G.: *Romuald Daniel Jaśkiewicz 1857—1930*. „Rocznik Zamojski” 1992, T. 3.
- Wróbel P.: *Listopadowe dni — 1918. Kalendarium narodzin II Rzeczypospolitej*. Warszawa 2018.
- Wznowienie sądownictwa państwowego polskiego (pięciolecie 1917—1922)*. Warszawa 1923.

Arkadiusz Bereza

Juristische Laufbahn der Bezirksrichter in Zamość im unabhängigen polnischen Staat (bis zum 31. Dezember 1928)

Schlüsselwörter: ordentliche Gerichtsbarkeit, Bezirksgericht, Zamość, Bezirksrichter, Ermittlungsrichter, Friedensrichter, Zweite Polnische Republik

Zusammenfassung: Das Bezirksgericht in Zamość wurde am 1. Juni 1918 gegründet. Als Polen die Unabhängigkeit wiedererlangte, waren seine Mitarbeiter: ein Präsident, 4 Bezirksrichter, von denen einer ein Vizepräsident war, 4 Ermittlungsrichter, ein Staatsanwalt und 3 Unterstaatsanwälte. Bis Ende 1928, bevor die Justizreform eingeführt wurde, erschienen zwei Vizepräsidenten, zusätzliche Stellen für Bezirksrichter, einen Ersatz-Ermittlungsrichter und einen Unterstaatsanwalt. Romuald Jaśkiewicz war damals ein Präsident des Bezirksgerichts in Zamość. Die erste Zusammensetzung des Gerichts bildeten Anwälte galizischer Herkunft, die jedoch größtenteils bald in den früheren preußischen Bezirk versetzt wurden, um die dort organisierte polnische Gerichtsbarkeit zu verstärken, oder in die neuen Zentralinstitutionen des wiedergeborenen polnischen Staates einzutreten. Die vakanten Positionen wurden von örtlichen Staatsanwälten, Ermittlungsrichtern und Friedensrichtern sowie Anwälten besetzt, die aus dem vom Krieg zerrütteten Russland ins Land kamen und die oft über große Erfahrung im Bereich der Gerichtsbarkeit verfügten. Die Geschichten über ihre Rückkehr in ihre Heimat veranschaulichen die komplizierten

Schicksale der Polen im vom Bürgerkrieg heimgesuchten Russland. Es war sehr schwierig, lokale vereidigte Rechtsanwälte oder Notare für die Besetzung der Gerichte in Zamość zu gewinnen. Eine Ursache dafür lag nicht nur in der geringen Anzahl polnischer Anwälte im östlichen Teil des ehemaligen Lubliner Gouvernements, sondern auch im niedrigen Gehalt des Bezirksrichters.

Bereits zu diesem Zeitpunkt wurden die Stellen der Ermittlungsrichter, manchmal auch der Unterstaatsanwälte und Friedensrichter von den geprüften Referendaren besetzt, die ihre Pflichten stellvertretend zu erfüllen hatten, was mit der Zeit zur Norm wurde. Der Personalverkehr in diesen Posten war hoch und stand manchmal im Zusammenhang mit der Beförderung zum Bezirksrichter. In den Jahren 1918—1928 wurden 6 Ermittlungsrichter, 2 Unterstaatsanwälte und 5 Friedensrichter direkt zum Bezirksrichter in Zamość befördert. Einige der verdienten Richter erhielten nach ihrer Pensionierung gewinnbringende Stellen als Notare. Unter ihnen waren der Präsident Romuald Jaśkiewicz und vier Bezirksrichter.

Arkadiusz Bereza

Legal career paths of district judges in Zamość in the independent State of Poland (until 31 December 1928)

Keywords: general judiciary, regional court, Zamość, regional judges, examining magistrates, peace magistrates, Second Republic of Poland

Summary: The Regional Court in Zamość was established on 1 June 1918. When Poland regained its independence, it was staffed by the President, 4 regional judges, one of whom was a vice-president, 4 examining magistrates, a prosecutor and 3 subcurators. By the end of 1928, preceding the introduction of the judicial reform, there were 2 vice-presidents, additional posts for regional judges, a reserve examining magistrate and a sub-prosecutor. The President of the Regional Court in Zamość at that time was Romuald Jaśkiewicz. The first structure of the court was based on lawyers of Galician provenance, but most of them were soon transferred to the former Prussian Quarter in order to strengthen the Polish judiciary organised there, or left to serve in new central institutions of the Reborn Polish State. The vacant positions were filled by local sub-curators, examining judges and magistrates, as well as lawyers coming to the country from Russia, which was engulfed in civil war, who often had extensive judicial experience. The stories of their return to their homeland illustrate the complicated fate of Poles in the civil war-stricken Russia. It was very difficult to recruit local sworn attorneys or notaries for courts in Zamość. The reason was not only a small number of lawyers of Polish origin in the eastern part of the former Lublin province, but also the low salary of the regional judge.

Already in that period, examining judges, and sometimes sub-curators and magistrates, were sent to substitute trainee judges, which became the norm over time. The personnel turnover in these positions was high, sometimes associated with promotion to the positions of regional judges. In the years 1918—1928, 6 examining judges, 2 sub-curators and 5 magistrates of the peace were promoted directly to the positions of regional judges in the Zamość region. Some distinguished judges, after being retired, received lucrative notarial positions. Among them was President Romuald Jaśkiewicz and 4 regional judges.

